

Олександр МАСАН

МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ УТВОРЕННЯ І ФОРМУВАННЯ МОЛДАВСЬКОГО КНЯЗІВСТВА ДО КІНЦЯ XIV ст.

Територія Молдавії здавна перебувала в зоні пересікання інтересів різних держав Центрально-Східної Європи, які справили значний вплив на становлення молдавської державності. Ядром її формування була область, розташована у верхніх течіях рік Молдова і Сірет (пізніша Буковина), де виникли головні центри майбутнього князівства – Сучава, Серет та Радівці (Редеуць). Як міста вони вже існували в XIV ст., хоча їхнє виникнення слід віднести ще до другої половини XII – першої половини XIII ст.

Існують вагомі підстави вважати, що в той час зазначена територія і міста перебували в складі Галицького (Галицько-Волинського) князівства. На це вказують об'єктивні документальні свідчення угорського походження стосовно угорсько-руського кордону на півдні нинішньої Сучавщини, а також відомості про церковну приналежність молдавських земель до Галицької митрополії. Ще М. Грушевський звернув увагу на документ короля Андраша II, який у 1228 р. передав великому скарбникові, магістру Діонісію помістя Сеплок у Семигороді (Трансільванії), конфісковане у бана Сімеона, який брав участь у змові проти королеви Гертруди. У документі зазначено межі цього помістя. На сході межа доходила «*ad alpes Clementis et inde ad Rusciam*» [8, № 56, с. 49; 6, № 191, с. 234]. Гори Клементя – це частина Східних Карпат, яка і нині називається Келемен, звідки витікає р. Дорна. Вона тече на північ і впадає у р. Бистрицю поблизу м. Ватра Дорней (у Сучавському повіті Румунії). М. Грушевський так прокоментував цей факт: «Отже, руська границя лежала десь недалеко від тих *alpes Clementis*, на північ або на схід, на верхівях Бистриці. Ся вказівка на територію теперішньої полудневої Буковини яко на Русь особливо интересна» [13, с. 460].

Угорський документ 1228 р. заслуговує на цілковиту довіру, тому що він мав внутрішньоприватний характер, адже стосувався приватного володіння. Судячи з його змісту, кордон між Руссю й Угорщиною пролягав по р. (Золотій) Бистриці, яка й пізніше слугувала прикордонною річкою між Молдавським князівством й Угорським королівством, а з 1775 р. – між Буковиною і Семигородом. Хоча майже всі річки на

півдні Буковини мають слов'янські назви, проте навряд чи була випадковою ідентичність назви тамтешньої Золотої Бистриці і галицької Золотої Бистриці (Солотвинської) [18, с. 22-23].

Отже, документальна вказівка і дані гідронімії свідчать про те, що кордон між Галицьким князівством й Угорщиною пролягав по Південнобуковинських Карпатах. Нещодавно було висловлено сміливу думку, що південний кордон князівства проходив між Південними Карпатами і Дунаєм, вздовж земляного валу, який місцеве румунське населення називає Бразда луй Новак [26, с. 19, 22].

Після монголо-татарського нашествя територія Молдавії опинилася під безпосередньою владою загарбників, хоча навряд чи ця влада поширювалася на область у верхній течії Молдови і Сірету. Вона продовжувала перебувати в складі чи сфері впливу Галицько-Волинського князівства, якщо взяти до уваги присутність серед його вищих урядовців осіб східнороманського походження. Так, в угоді 1334 р. останнього галицько-волинського князя Юрія II Болеслава з державою Німецького ордену в Пруссії згадуються бояри Олександр Молда(в)ович і Бориско Кракула [1, № 7]. З договору 1335 р. відомо, що останній займав посаду львівського воєводи [1, № 8]. (Зовсім неясно, на якій підставі деякі автори вважають Олександра Молда(в)-вича «німецьким жителем» м. Байя [16, с. 182].)

По смерті хана Узбека в 1342 р. Золоту Орду охопили гострі уособиці. Це суттєво змінило міжнародну обстановку на сході Європи, чим скористалися Польща, Угорщина та Литва. 2 лютого 1345 р. угорське військо, очолюване комесом секеїв А. Лакфі, розгромило кочових татар у битві поблизу м. Роман (нині в Румунії). Походи секеїв у південну частину Східного Прикарпаття відбувалися і наступними роками. Проте найбільших втрат татари зазнали внаслідок епідемії чуми («чорної смерті») в 1347 р. [27, с. 23; 9, с. 335]. Після цього Польща й Угорщина, які ще раніше уклали військово-політичний союз, загарбали Галицьке князівство (1349 р.) [18, с. 28].

У джерелах кінця XIV – першої половини XV ст. територія між Середнім Дністром і Верхнім Сіретом окреслювалася як Шипинська земля. Її назва походила від села Шипинців, розташованого на схід від Снятина. Цей населений пункт був широко відомий через міжнародні ярмарки, які, щоправда, документально зафіксовано лише в XVI ст. На снятинські і шипинські «прикордонні ярмарки» звернув увагу такий авторитет у галузі економічної історії, як Ф. Бродель [12, с. 271]. (У російському перекладі його праці назва поселення передана як Сіпеніті, що є неправильно прочитаним східнороманським відповідником *Șipeniți*). Розташовуючись на Берладському шляху, цей населений пункт, як і сусідній Снятин, з другої половини XIV ст. по-

винен був відігравати помітну роль у торговельному обміні між жителями Галицької землі і тієї території, яка лежала на схід від Шипинців і не мала єдиного адміністративного центру. Мабуть, з огляду на зазначену обставину земля, розташована за цим селом, що було добре відоме населенню навколишніх країв завдяки періодичним ярмаркам, й одержала назву Шипинської. Однак всупереч поширеному погляду [23, с. 21, 23], Шипинці ніколи не були політичним центром однойменної «землі».

Шипинська земля складалася з Цецинської, Хотинської і, можливо, Хмельівської волостей, або держав (цей термін згодом набув переважачого значення у східнороманській формі «цінут» як позначення адміністративно-територіальних одиниць Молдавського князівства). Волості-держави відповідали тогочасним повітам у галицьких володіннях Польщі. Шипинська земля майже співпадала з територією нинішньої Чернівецької області [23, с. 25], але до неї не належали місцевості, розташовані між верхів'ями рік Сірету і Сучави й уздовж правого берега Черемошу.

На початку XX ст. в історіографії поширився погляд на Шипинську землю як автономне утворення, що перебувало спочатку під владою монголо-татар, а потім – польських королів. Зокрема, М. Кордуба вважав, що вона «менш-більш до половини XIV в. належала татарам». Щоправда, він заперечував твердження австрійських істориків про загарбання Шипинської землі Польщею у середині XIV ст. і доводив, що вона «вже перед р. 1358 (...) належала до молдавської держави» разом із Покуттям, яке перебувало в складі Молдавії до 1393-1394 рр. [17, с. 162, 164, 166, 171]. На думку А. Жуковського, ця земля спочатку перебувала у складі Галицького князівства, але поступово втрачала з ним зв'язки, «стаючи автономною одиницею, залежною від татарського хана». Після занепаду української державності вона «короткотривало була незалежною (1340-1349), щоб від 1349 р. визнати зверхність Польщі». Наприкінці XIV ст. частина її потрапила під владу Молдавського князівства, а в 1499 р. вона «повністю відійшла до Молдавії і перестала існувати як окрема одиниця» [15, с. 111, 143]. Згідно з І.М. Новосівським, після 1342 р. Покуття і Буковина чи її частина опинилися «у фактичному володінні Польщі». В 1387 р. Владислав II знову захопив «Галичину, разом із частиною Буковини, щонайменше так зв. Шипинецьку (Шипинську) Землю» [19, с. 850-851]. За Б.О. Тимощуком, із середини XIV ст. Шипинською землею називали ту частину Галицької Русі, яка потрапила під владу молдавських бояр. «Ця українська територія в складі Молдавського князівства» мала автономію, яка поступово втрачалася, а на керівних посадах в ній утвердилися молдавські бояри [23, с. 21-22].

Наведені гадки слушні лише з огляду на те, що за доби середньовіччя, в умовах відсутності централізованого управління та бюрократичного апарату, кожна область (земля) існувала цілком автономно. Їхня відособленість могла посилюватися у кризові періоди, зокрема в час захоплення її загарбниками політичних центрів держав, до складу яких входили ті чи інші області. Щодо Шипинської землі, то суть справи полягає все ж у тому, що вона з середини XIV ст. була спірною територією, на яку претендувало декілька держав, передусім Польща, Угорщина та Молдавське князівство, яке стало незалежним від Угорського королівства в 1359-1364 рр. [18, с. 30-31].

Близько 1352 р. король Людовік I організував у південній частині Східного Прикарпаття окреме воєводство і призначив туди намісником Драгоша з Марамуреша [27, с. 25-27]. Прибувши зі своїми людьми «на край татарських кочовищ» (адже степова частина межиріччя Пруту і Дністра ще декілька десятиліть перебувала під владою татар), він «насадив перше місто на ріці на Молдаві і потім насадив місто Баню й інші міста по ріках і по криницях» [2, с. 57-58]. Літописець, який жив через 150 років після цих подій, не відав про те, що існує в його час м. Баня (Байя) спочатку мало назву Молдава, по-угорськи – Moldvabanya, тобто Молдавська Копальня, або Баня (місце, видобутку, точніше, випарювання солі). За назвою цієї фортеці воєводство почали називати Молдавським, або Молдавією [27, с. 22, 28].

Книжник XVII ст. С. Даскал повідомив переказ про ці події, вставивши їх у текст хроніки Г. Уреке. Він оповів легенду про мисливців з Марамуреша (Ардяла, Семигороду), які, потрапивши в долину р. Сучави, зустріли пасічника Яцька, русина, і домовилися з ним про спільне заселення землі, що не мала володаря. Він привів русинів, які заселили долину Сучави і Сірету від м. Ботошан до верхів'їв, а румуни розселилися униз по р. Молдаві [7, с. 28]. Отже, в народній пам'яті молдаван до XVII ст. включно зберігалися легендарні відомості про те, що в середині XIV ст., коли створювалася молдавська державність (дескелікатул церій), на території у верхніх течіях річок Сучави і Сірету проживали русини (українці). Водночас у легенді немає згадок про Верхнє Попруття і Середнє Подністров'я, які, очевидно, залишалися за межами Молдавського воєводства.

Деякі історики вважали, що Шипинська земля потрапила під владу польського короля одночасно з Галичиною, тобто в 1349 р. [29, с. 10; 27, с. 28-29]. Вони посилалися на передану Я. Длугошем заяву польських «прелатів і баронів» на сеймі 1448 р. стосовно конфлікту між Польщею і Литвою через західну частину Поділля. Останні заявили, що Подільську землю відбив у татар Казимир III, який «збудував або з каменю або з дерева багато замків, а саме: Кам'янець, Хотин,

Цецин, Бакоту, Брацлав, Меджибіж та інші» [4, т. 5, с. 48]. Отже, заявники зарахували замки Хотин і Цецин до Поділля, а їхнє спорудження приписували Казимиру III. Проте ці замки було збудовано ще в XIII ст. [18, с. 27]

Казимир III не мав відношення до звільнення Поділля з-під влади татар. Це зробили литовські князі Коріятовичі, які відбудували замки у Смотричі, Бакоті, Кам'янці «і всю землю Подільську осіли» [3, с. 66]. Вони розпочали просуватися на Західне Поділля з 1343 р., тобто одразу після смерті хана Узбека [25, с. 45], а в 1352 р. оволоділи Брацлавщиною [10, с. 11].

Таким чином, заява польських «прелатів і баронів» на сеймі 1448 р. базувалася на домислах, некритично сприйнятих деякими істориками. Вона суперечила іншому повідомленню Я. Длугоша – про похід польського війська на Шипинську землю в 1359 р. Адже, якби ця територія належала Польщі з 1349 р., то не було б сенсу організовувати туди військову експедицію. Проте Я. Длугош описав її з такими подробицями, які не могли бути тривіальною вигадкою і які знайшли підтвердження у ряді інших джерел [27, с. 28-29].

Хроніст писав, що 1359 р. у Молдавії помер воєвода Стефан, і владу захопив його молодший син Петро. Старший син Стефан звернувся по допомогу до короля Казимира III. Польське військо у складі 11 корогів 30 червня перейшло кордон і вступило «до ворожої землі». Розгромивши дрібні молдавські загони, поляки заглибилися в густу пушу. Петрове військо наперед підрізало дерева вздовж дороги і несподівано повалило їх на рицарів, більшість яких потрапила в полон. Серед полонених рицарів був і Збігнев Олесницький – дід кардинала З. Олесницького, патрона Длугоша. Казимир III викупив полонених рицарів, у тому числі Олесницького, який до кінця життя кульгав на обидві ноги, поламав в лісах Шипинської землі. Я. Длугош закінчив розповідь зауваженням, що з часом пушу було вирубано і перетворено в поля [4, т. 3, с. 277-278]. Це дає підставу вважати, що подія відбулася у межах теперішнього Кіцманського р-ну Чернівецької обл., територія якого освоювалася скоріш за все через наявність родючих ґрунтів.

Через те, що документи не засвідчують існування воєвод Стефана чи Петра в Молдавії в 1359 р., сучасні історики по-різному тлумачать описану подію. Одні пересувають дату походу на пізніший час – 1368 р. [33, с. 129-132] або навіть 1377 р. [34; 22, с. 14-15]. Інші вважають, що польський похід не міг бути спрямованим проти властивої Молдавії, яка до кінця 1359 р. перебувала під владою короля Угорщини – союзника короля Польщі [32, с. 205].

З огляду на це було висунуто гіпотезу, згідно з якою на північ від Молдавського воєводства існувала «окрема державка», що утворилася

в області, раніше приналежній до Галицько-Волинського князівства, тобто на Шипинській землі. Нею могли управляти воєвода Стефан, а потім його син Петро, згадані Длугошем [30, с. 11-12; 27, с. 30-33]. Частина істориків заперечують цю тезу, вважаючи, що Шипинська земля в 1359 р. вже перебувала під владою Польщі [31, с. 103-104; 34, с. 149]. Нещодавно було висунуто твердження, згідно з яким «окрему державку» слід шукати на південь від Шипинської землі – в районі м. Серет, тим паче, що цей пункт перебував у зв'язках з Руссю, адже належав до Галицької єпархії. Захоплення міста котримсь з молдавських воєвод (Богданом, Драгошем чи Лацком) могло стати причиною походу поляків саме на Серет [27, с. 37-40]. Проте ця цікава гіпотеза не підтверджена жодними джерелами.

Найбільш вірогідно, що головна мета походу полягала в захопленні Шипинської землі, яка могла перебувати під впливом Молдавського воєводства, але формально ще вважалася складовою Галицької Русі. Остання, згідно з польсько-угорською домовленістю 1350 р., перейшла під владу короля Польщі [32, с. 138-139]. Проте лише в 1359 р. для Казимира III склалися сприятливі зовнішньополітичні умови, щоб організувати похід на Шипинську землю і «повернути» територію, яка раніше належала Галицькому князівству.

В особах «молдавських воєводичів» (за Длугошем) можна вбачати місцевих державців з Шипинської землі. Мабуть, один з них орієнтувався на Угорщину, бо хроніст зазначив, що воєвода Петро опирався на «угорських провінціалів». Інший – Стефан – шукав допомоги у нового правителя Галицької Русі – Казимира III. Можливість урядування в Шипинській землі декількох воєвод опосередковано підтверджується фактом поширення воєводських урядів у західноукраїнських землях упродовж XIV ст. З документів 1334-1335 рр. відомі воєводи у Луцьку, Белзі, Перемишлі, Львові [14, с. 289]. Джерела середини і другої половини XIV ст. зафіксували їх у переважній більшості замків Галицької і Подільської земель [14, с. 308-309]. Беручи до уваги політичну й етно-конфесійну єдність Шипинської землі з названими територіями, можна припускати, що на ній теж утвердилася система урядування замкових воєвод. Це підтверджується знахідкою свинцевої печатки, в круговому написі якої чітко читається слово «woewod». (Її виявив С.В. Пивоваров улітку 2004 р. на городищі в с. Зелена Липа Хотинського р-ну, в культурному шарі 60-х-70-х рр. XIV ст. Знахідка зберігається у фондах Буковинського центру археологічних досліджень при ЧНУ.)

Після поразки польського війська на Шипинській землі в 1359 р. й остаточного здобуття Молдавським воєводством незалежності від Угорщини в 1364-1365 рр. воєводи Молдавії могли пошири-

ти свою владу на Шипинську землю до гирла Черемошу й Середнього Подністров'я. Відголос цих подій передав у XVII ст. М. Келугер, інтерполятор хроніки Г. Уреке, додавши до опису створення князівства відомості про поширення молдавської державності до Дністра і Дунаю, а також «вище від Чернівців, де вона (*молдавська держава – О.М.*) сходиться з кордоном Польщі і з Черемошем» [7, с. 28]. Хоча М. Келугер міг перенести реалії свого часу на середину XIV ст., але все ж його відомості певною мірою узгоджуються з повідомленням Я. Длугоша, який розглядав Шипинську землю як ворожу щодо Польщі територію.

Існують підстави вважати, що з приходом до влади в Польщі Людовика Угорського (1370-1382) призначений ним управитель «Руського королівства» Володислав Опольський розташував свої гарнізони в Середньому Подністров'ї, тобто на північних рубежах Шипинської землі. Можливо, за його наказом було відбудовано замок поблизу с. Зелена Липа нинішнього Хотинського р-ну. Знахідки празьких грошів Яна і Карла Люксембурзьких, модерних предметів озброєння, у тому числі десятків «болтів» від арбалетних стріл, панцирних пластин та згаданої печатки з круговим написом «woewod» свідчать про перебування в цій фортеці, умовно кажучи, Володиславової, а не молдавської залоги [21, с. 214]. Не виключено, що й долина Пруту в межах Шипинської землі опинилася під його владою, адже укріплення Цецинського замку було реконструйовано за тією ж схемою, що й Зеленолипського. Під час розкопок на Цецині знайдено аналогічні предмети озброєння [24, с. 97-99].

Восени 1374 р. Володислав Опольський здійснив похід у Молдавію і посадовив на князівський трон угорського ставленика Юрія, який, однак, по трьох роках правління був змушений тікати із сім'єю до Львова [27, с. 46-47]. Його втечу могли спричинити заворушення, які мали антиугорське й антикатолицьке спрямування. Мабуть, вони не випадково співпали з нападами литовських військ на Польщу й Галичину. За деякими відомостями, литовці вторглися й у Молдавію [27, с. 51-52]. Не виключено, що саме завдяки цьому воєводою краю став Петро Мушат, який молоді роки провів у Великому князівстві Литовському, де пошлюбив доньку чи близьку родичку князя Ягайла. Можливо, саме останній допоміг Петру Мушату здобути владу в Молдавії близько 1378 р. [18, с. 35].

Після того, як навесні і влітку 1387 р. польське військо прогнало з Галицької землі угорців, воєвода Петро Мушат та його бояри, можливо, побоюючись наступу поляків на Шипинську й Молдавську землі, 26 вересня того самого року склали васальну присягу королю Владиславу II і королеві Ядвізі [5, с. 599-600]. Фактично у рамках феодаль-

ного права оформився союз двох держав, які зобов'язалися надавати одна одній допомогу.

Присяжна грамота не торкалася меж Молдавії, тому помилковим є твердження, ніби король «чітко обумовив кордони його (*Петрового – О.М.*) князівства по р. Колачин на півночі і по Дністру на сході» [20, с. 23-24]. І все ж про приналежність Шипинської землі до цього князівства може свідчити той факт, що на початку 1388 р. Владислав II, позичивши у Петра Мушата «4 тисячі рублів фряжського срібла», зобов'язався повернути їх упродовж трьох років або ж віддати воєводі, його брату Роману та їхнім нащадкам в заставу Галич з волостю і, як слушно вважають деякі історики, Покуття з правом утримувати ці території доти, поки король не сплатить увесь борг [5, с. 603-605; 20, с. 27; 11, с. 225]. Отже, як предмет можливої застави розглядалися землі, сусідні з Шипинською землею, яка, відповідно, повинна була перебувати за межами володінь польського короля.

Наприкінці правління Петра Мушата Молдавія оволоділа також фортецею Монкастро або Маурокастро (Четатя Албе, Білгород) на березі Дністровського лиману. Деякі історики вважають, що це місто з областю «раніше захопила Литва», а до складу Молдавії воно перейшло «в якості феоду» [16, с. 240-241].

Ситуація змінилася після смерті Петра Мушата на початку 1392 р. Молдавський престол зайняв його брат Роман, який спочатку продовжував зовнішньополітичну лінію попередника й 5 січня 1393 р. видав письмову обіцянку вірно служити польському королю і королеві [5, с. 607-608]. Він титулував себе як «милістю Божою господар Іо Роман Воєвода, єдиний великий володар над Молдавією від гір і до моря» [16, с. 241]. Проте вже восени 1393 р. він підтримав подільського князя Федора Коріятовича проти великого князя литовського Вітовта. Можливо, на початку 1394 р. Роман Мушат вторгнувся на Покуття й захопив Снятин і Коломию [28, с. 68-69]. Литовці за допомогою поляків здобули Поділля, після чого князь Федір утік в Угорщину, а його подільські прибічники відступили з воєводою Романом за Дністер.

За наказом Владислава II у Молдавію вторгнувся литовський князь Свидригайло і полонив воєводу Романа [5, с. 617-618]. Поляки, мабуть, зайняли замки Цецин і Хмелів на Шипинській землі. Владислав II надав престол Молдавії своєму ставленику Стефану, який прийняв усі попередні умови, висунуті королем. Наприкінці 1394 р. посланці Стефана обіцяли йому, що воєвода складе васальну клятву і не згадуватиме «про Покуття», а «про Цецин і про Хмелів» домовлятиметься під час особистої зустрічі з королем [5, с. 609-610]. Отже, Владислав II поставив питання твердо: Стефан збереже владу

над Шипинською землею, якщо відмовиться від претензій на Покуття.

6 січня 1395 р. королівські посланці прийняли в Сучаві присягу від Стефана I та його бояр. Зобов'язання молдавської сторони були сформульовані цілком конкретно і в максимальному обсязі. Присяжна грамота містила детальний перелік ворогів Польщі, проти яких господар і бояри повинні були надавати військову допомогу. Серед них згадувалися також німці і хрестоносці, власне, Німеччина і Німецький орден в Пруссії [5, с. 612-613]. Очевидно, ці зобов'язання перед Польщею були однією з умов виведення польського війська з Шипинської землі та повернення її під владу воєводи.

Справді, наступними роками ця територія перебувала у складі Молдавського князівства. Так, 3 січня 1397 р. воєвода Стефан видав охоронну грамоту новому державцю Поділля Спитку з Мельштина з дозволом їздити до Сучави. Другим у списку бояр-гарантів названо Степана з Хотина (Stephanus de Chotin). Мабуть, це не випадковість, адже першим замком на шляху з Кам'янця до Сучави був Хотин і далі шлях проходив через хотинську частину Шипинської землі. Спиткові гарантувалася безпека також з боку «людей світлого князя Федора, які перебувають у нашій землі» [5, с. 616], тобто подільських прибічників Федора Коріятовича. Їхнє перебування в князівстві, зокрема на Шипинській землі, свідчило про те, що Стефан I не був лише польською маріонеткою [27, с. 62].

Таким чином, упродовж другої половини XIV ст. у Молдавії утворилася й утвердилася власна державність у формі князівства, до складу якого ввійшли також руські етнічні території – волості Шипинської землі. Хоча сусідні держави неодноразово втручалися у його внутрішні справи, проте принаймні із 70-х рр. XIV ст. вони не осперювали саме право на існування самостійної Молдавської держави. Формальний васалітет стосовно Польського королівства насправді був формою військово-політичного союзу з низкою взаємних зобов'язань, який на певний час забезпечив Молдавії сприятливі зовнішньополітичні умови для подальшого зміцнення її державних структур та господарського піднесення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Болеслав-Юрий II, князь всей Малой Руси: Сборник материалов и исследований. СПб.: Имп. Академия наук, 1907. IV. - 335 с., 10 табл.

2. Славяно-молдавская летопись 1359-1504 гг. // Славяно-молдавские летописи XV-XVI вв. М.: Наука, 1976. С. 55-59.

3. Супрасльская летопись // ПСРЛ. Т. 35: Летописи белорусско-литовские. М.: Наука, 1980. С. 36-67.
4. *Długossii J. Historiae Polonicae libri XII* / Cura A. Przewdziecki. – Cracoviae: Czas, 1874. Т. III. – 711 s.; 1877. Т. IV. – 733 p.; 1878. Т. V. – 702 s.
5. Documentele moldovenește înainte de Ștefan cel Mare / Publ. de M. Costăchescu. Iași: Viața Românească, 1932. Vol. 2. XXV. - 956 p.
6. Documente privind istoria României: Veacul XI, XII și XIII. C. Transilvania. București: Editura Academiei PRP, 1951. LV. - 428 p.
7. *Ureche G. Letopisețul Țării Moldovei (...)* de la Dragoș-vodă pînă la Aron-vodă // *Ureche G., Costin M., Neculce I. Letopisețul Țării Moldovei...: Cronici / Îngr. textelor, glosar și indici de T. Celac / Grigore Ureche. Chișinău.: Hyperion, 1990. P. 23-118.*
8. Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen / Von F. Zimmermann und C. Werner. Hermannstadt: F. Michaelis, 1892. Bd. 1: 1191 bis 1342. XXX. - 620 S.
9. *Бергер Е.Е. «Черная смерть»* / Е.Е. Бергер // Средние века. Вып. 65. М., 2004. С. 335-339.
10. *Білецька О.В. Поділля у другій половині XIV – першій половині XV ст.: політичний та соціально-економічний аспекти: Автореф. дис. канд. іст. наук.* / Ольга Білецька. Одеса, 2004. – 20 с.
11. *Боднарюк Б., Масан О.* Шипинська земля в міжнародних договорах кінця XIV - першої половини XV ст. / Богдан Боднарюк, Олександр Масан // *Питання історії України: Збірник наук. статей.* Чернівці, 2000. Т. 4. С. 221-237.
12. *Бродель Ф.* Средиземное море и средиземноморский мир в эпоху Филиппа II: В 3-х ч. Ч. I: Роль среды / Фернан Бродель / Пер. с фр. М.: Языки слав. культуры, 2002. – 496 с.
13. *Грушевський М.* Історія України-Руси: В 11 т. 12 кн. / Редкол.: П.С. Сохань (голова) та ін. / Михайло Грушевський. К.: Наук. думка, 1992. Т. 2. – 640 с.
14. *Грушевський М.* Історія України-Руси: В 11 т, 12 кн. / Редкол.: П.С. Сохань (голова) та ін. / Михайло Грушевський. К.: Наук. думка, 1994. Т. 5. – 704 с.
15. *Жуковський А.* Історія Буковини // *Буковина - її минуле і сучасне* / Під ред. Д. Квітковського, Т. Бриндзана, А. Жуковського / Аркадій Жуковський. Париж-Філадельфія-Детройт: Зелена Буковина, 1956. С. 63-420.
16. *История Румынии* / И. Болован, И.-А. Поп (координаторы) и др. / Пер. с рум. М.: Весь мир, 2005. – 680 с.
17. *Кордуба М.* Молдавсько-польська границя на Покутю до смерті Стефана Великого / Мирон Кордуба // *Науковий збірник, присвячений професорови Михайлови Грушевському.* Львів, 1906. С. 158-184.
18. *Масан О.М.* Буковина як об'єкт міжнародних відносин з давніх часів до 1774 р. / Олександр Масан // *Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (з давніх часів до середини XX ст.)* / В.М. Ботушанський, С.М. Гакман, Ю.І. Макар та ін. За заг. ред. В.М. Ботушанського. Чернівці: Рута, 2005. С. 9-168.

19. *Новосівський І.М.* Буковина в міжнародних договорах // Буковина – її минуле і сучасне / Під ред. Д. Квітковського, Т. Бриндзана, А. Жуковського / Іван Новосівський. Париж-Філадельфія-Детройт: Зелена Буковина, 1956. С. 849-869.

20. *Параска П.Ф.* К вопросу о молдавско-польских отношениях конца XIV – первой трети XV в. (О займе 1388 г.) / Павел Параска // Известия АН Молдавской ССР. Серия общественных наук. 1981. № 3. С. 21-31.

21. *Пивоваров С.В.* Середньовічне озброєння з городища XIV ст. в Зелений Ліпії / Сергій Пивоваров // Археологічні студії. К.-Чернівці, 2003. Вип. 2. С. 204-215.

22. *Сперальский З.* Молдавские авантюры / Здислав Сперальский / Пер. с польск. и примеч. Н. Малютиной-Конколь. Бэлць: б.и., 2001. – 192 с.

23. *Тимошук Б.О.* Шипинська земля за археологічними даними / Борис Тимошук // Минуле і сучасне Північної Буковини. К., 1973. Вип. 2. С. 21-26.

24. *Тимошук Б.О.* Давньоруська Буковина (X – перша половина XIV ст.) / Борис Тимошук. К.: Наук. думка, 1982. – 206 с.

25. *Шабульдо Ф.М.* Земли Юго-Западной Руси в составе Великого княжества Литовского / Феликс Шабульдо. К: Наук. думка, 1987. – 184 с.

26. *Шийчук А.* До питання південних кордонів Галицької Русі за матеріалами візантійської історіографії XII ст. // Питання історії України: Збір. наук. статей. Чернівці, 2004. Т. 7. С. 7-25.

27. *Czamańska I.* Mołdawia i Wołoszczyzna wobec Polski, Węgier i Turcji w XIV i XV wieku / Iłona Czamańska. Poznań: Państw. Wyd-wo Naukowe, 1996. – 369 s.

28. *Działania militarne w Polsce południowo-wschodniej* / Red. nauk. W. Wrólewski. Warszawa: Comandor, 2000. – 595 s.

29. *Kaindl R.F.* Geschichte der Bukowina. 2., vollständig umgearb. Aufl. / Raimund F. Kaindl. Czernowitz: H. Pardini, 1903. 2. Abschnitt. IV. 116 S.

30. *Nistor J.J.* Die moldauischen Ansprüche auf Pokutien / Jon Jancu Nistor. Wien: Holder, 1910. – 182 S.

31. *Panaiteescu P.P.* Din istoria luptei pentru independența Moldovei în veacul al XIV-lea / P.P. Panaiteescu // Studii: Revista de istorie. București, 1956. A. 9. N 4. P. 91-108.

32. *Paszkiewicz H.* Polityka ruska Kazimierza Wielkiego / Henryk Paszkiewicz. Kraków: Tow-wo Nauk. «Societas Vistulana», 2002. – 285 s.

33. *Sperka J.* Jeszcze raz w kwestii datowania wyprawy mołdawskiej Kazimierza Wielkiego / Jerzy Sperka // Studia Historyczne. Warszawa, 1991. R. 34. Z. 1. S. 125-132.

34. *Spieralski Z.* W sprawie rzekomej wyprawy Kazimierza Wielkiego do Mołdawii / Zdzisław Spieralski // Przegląd Historyczny. Warszawa, 1961. T. 52. S. 147-152.